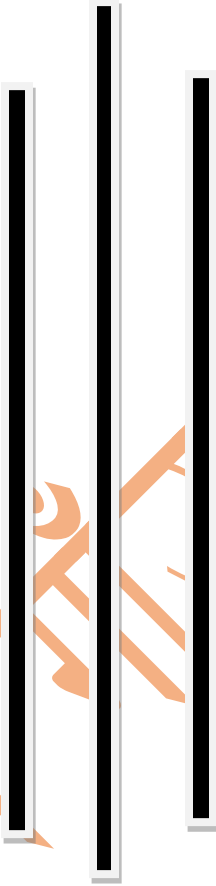

न्यायिक समिति द्वारा प्रस्तुत आर्थिक वर्ष २०८०/०८१
को वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन-२०८१

मालिका गाउँपालिका

मालिका गाउँपालिका
अर्खावाङ्ग, गुल्मी

गाउँसभामा पेस गरेको मिति: २०८१।०३।०८ गते।

१. पृष्ठभूमि :

नेपालको शासकीय संरचना संघात्मक व्यवस्था गरेपछिको तीन तहको सरकार मध्येको जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकार स्थानीय सरकार हो । नेपालको संविधानले तीनै तहका सरकारले राज्य शक्तिको प्रयोग गर्ने गरी भएको व्यवस्था अनुरूप धारा २१७ ले स्थानीय स्तरमा विवाद तथा न्याय निरूपणका लागि गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा तीन सदस्यीय न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ८ मा स्थानीय न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार समेत तोकेको छ । न्यायिक समितिबाट न्यायिक निरूपण गर्दा विवाद समाधानका वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्दै जीत जीतको अवस्थामा पुन्याएर मेलमिलापको माध्ययमबाट न्यायिक कार्य सम्पादन गरी सरकारप्रति जनविश्वास कायम गर्दै सामाजिकसद्भाव, एकता प्रवर्द्धनका साथै न्यायलाई छिटो, छरितो, सरल, कम खर्चिलो गराउनुपर्ने मुख्य उद्देश्य स्थानीय न्यायिक समिति व्यवस्थाको रहेको छ । नेपालको संविधान बमोजिम गठित न्यायिक समितिको कार्यसम्पादनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको क्षेत्राधिकार बमोजिम न्यायिक कार्य सम्पादन गर्न मालिका गाउँपालिकाले तीन सदस्यीय न्यायिक समिति गठन, न्यायिक समितिको कार्यविधि सम्बन्धी , २०७९ समेत जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन भैरहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५३(१) बमोजिम न्यायिक समितिबाट सम्पादित कार्यहरूको अभिलेखिकृत गरी प्रगति विवरण गाउँसभामा पेश गर्ने उद्देश्यले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

२. न्यायिक समितिको अधिकार क्षेत्र

नेपालको संविधानको धारा २१७ बमोजिम गठन हुने स्थानीय न्यायिक समितिलाई स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ४७ बमोजिम देहायका विवादको निरूपण गर्ने अधिकार हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ ।

(क) आलीधुर, बाँध पैनी, कुलो वा पानीघाटको बाँडफाँड तथा उपयोग,

- (ख) अर्काको बाली नोक्सानी गरेको,
- (ग) चरन, घाँस, दाउरा,
- (घ) ज्याला मजुरी नदिएको,
- (ङ) घरपालुवा पशुपक्षी हराएको वा पाएको,
- (च) जेष्ठ नागरिकको पालनपोषण तथा हेरचाह नगरेको,
- (छ) नाबालक छोरा छोरी वा पति—पत्नीलाई इज्जत आमद अनुसार खान लाउन वा शिक्षा दीक्षा नदिएको
- (ज) वार्षिक पच्चीस लाख रुपैयाँसम्मको बिगो भएको घर बहाल र घर बहाल सुविधा,
- (झ) अन्य व्यक्तिको घर, जग्गा वा सम्पतिलाई असर पर्ने गरी रुख बिरुवा लगाएको,
- (ञ) आफ्नो घर वा बलेसीबाट अर्काको घर, जग्गा वा सार्वजनिक बाटोमा पानी झारेको,
- (ट) सधियारको जग्गा तर्फ झ्याल राखी घर बनाउनु पर्दा कानून बमोजिम छोड्नु पर्ने परिमाणको जग्गा नछोडी बनाएको,
- (ठ) कसैको हक वा स्वामित्वमा भए पनि परापूर्वदिखि सार्वजनिक रूपमा प्रयोगहुदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी पौवा, अन्त्यष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिकस्थलको उपयोग गर्न नदिएको वा बाधा पुऱ्याएको,
- (ड) सङ्घीय वा प्रदेश कानूनले स्थानीय तहबाट निरूपण हुने भनी तोकेका अन्य विवाद ।

(२) न्यायिक समितिलाई देहायका विवादहरूमा मेलमिलापको माध्यमबाट मात्र विवादको निरूपण गर्ने अधिकार हुनेछः—

- (क) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक एकाको हकको जग्गा अर्कोले चापी, मिची वा घुसाई खाएको,
- (ख) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक आफ्नो हक नपुग्ने अरुको जग्गामा घर वा कुनै संरचना बनाएको,
- (ग) पति—पत्नीबीचको सम्बन्ध विच्छेद,
- (घ) अडुभङ्ग बाहेकको बढीमा एक वर्षसम्म कैद हुन सक्ने कुटपिट,
- (ङ) गाली बेइज्जती,
- (च) लुटपिट,
- (छ) पशुपक्षी छाडा छाडेको वा पशुपक्षी राख्दा वा पाल्दा लापरबाही गरी अरुलाई असर पारेको,
- (ज) अरुको आवासमा अनधिकृत प्रवेश गरेको,
- (झ) अर्काको हक भोगमा रहेको जग्गा आबाद वा भोग चलन गरेको,
- (ञ) ध्वनी प्रदुषण गरी वा फोहोरमैला फ्याकी छिमेकीलाई असर पुऱ्याएको,

(ट) प्रचलित कानून बमोजिम मेलमिलाप हुन सक्ने व्यक्ति बादी भई दायर हुने अन्य देवानी र एक वर्षसम्म कैद हुन सक्ने फौजदारी विवाद ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको विवादको सम्बन्धमा पक्षले चाहेमा सिधै अदालतमा मुद्दा दायर गर्न बाधा परेको मानिने छैन ।

(४) यस दफामा उल्लिखित विवादमा प्रचलित कानूनमा मुद्दा हेर्ने निकाय समक्ष निवेदन दिने कुनै हद म्याद तोकिएकोमा सोही म्याद भित्र र कुनै हद म्याद नतोकिएकोमा त्यस्तो कार्य भएको भए गरेको मितिले पैतीस दिनभित्र न्यायिक समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि निवेदन भन्नाले उजुरी वा फिरादलाई समेत जनाउँछ ।

३.सम्पादित क्रियाकलापहरू:

मालिका गाउँपालिकाको न्यायिक समितिको आ.व. २०८०/०८१ परेका उजुरीहरूको विवरण:

कुल पेश भएका उजुरी संख्या	दरपीठ गरिएको संख्या	उजुरी फिर्ता/संख्या	मेलमिलाप हुन नसकी सम्बन्धित निकायमा पठाइएको संख्या	उजुरी फछ्यौँट भई लगत कट्टा गरिएको संख्या	छलफलको क्रममा रहेको संख्या	निरूपण भएका उजुरीहरू	उजुरी दिई सम्पर्कमा नआएको
१९	६	०	१		२	१०	०

दर्ता उजुरीहरूको विवरण तपसिल बमोजिम रहेको छ:

क्र. सं.	उजुरीको प्रकृति	जम्मा उजुरी संख्या	फछ्यौं ट संख्या	सम्पर्कमा नआएको संख्या	माथिल्लो निकायमा पठाएको	हेर्न बाँकी संख्या
१	घरेलु हिंसा	७	७	०	०	०
२	पति पत्नी बिचको सम्बन्ध	१	१	०	०	०
३	गालि बेइज्यति	१	१	०	०	०
४	निकास सम्बन्धमा	२	१	०	०	१
५	माना चामल					
६	पानी घाट सम्बन्धमा					
७	घर सम्पतिलाई असर गर्ने गरि रुख विरुवा लगाईएको					
८	जग्गा सम्बन्धी विवाद	१	०	०	०	१

४. न्यायिक समितिको बैठक

न्यायिक समितिको बैठक यस आ.व २० पटक सम्पन्न भएको छ ।

५. मिलापत्र र निर्णय कार्यान्वयन

न्यायिक समितिमा दर्ता भएका उजुरीहरूमध्ये कारवाहि भएका सबै उजुरीहरू मेलमिलाप हुने गरी न्यायिक समितिको फैसलाबाट किनारा भएका छन् ।

न्यायिक समितिबाट भएका फैसला र उजुरीहरू माथि समिति समक्ष फैसला पुनरावेदन गर्न भनि उजुरी नपरेको र अन्य निकायमा जान नक्कल उतार माग पनि नभएको हुदाँ सबै निर्णयहरू कार्यान्वयन भएको विश्वास गरिएको छ । यद्यपी निर्णय कार्यान्वयनको अध्यावधिक अभिलेख राखिएको छैन ।

६. मेलमिलाप कर्ताहरूको व्यवस्था:

मालिका गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष श्री उपेन्द्र अर्याल संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय न्यायिक समितिको गठन पश्चात सबै वडास्तरमा मेलमिलापकर्ताको व्यवस्था गर्न आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ मा सुशासन तथा विकास प्रतिष्ठानको सहजिकरणमा स्थानीय स्तरमा विवाद समाधानका लागि मेलमिलाप सम्बन्धी १ दिनको अवधिमा आधारभूत प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरी न्यायिक समितिका सदस्यहरु समेत ४३ जनालाई तालिम प्रदान गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा सबै वडाबाट कम्तिमा पाँच जना पर्ने गरी मेलमिलाप कर्ता तयार गरिएको छ । मेलमिलाप केन्द्रबाट गर्ने कार्यलाई थप व्यवस्थित र एकिकृत किसिमले सञ्चालन गर्नको लागि आ.व २०८०/०८१ मा मेलमिलाप सम्बन्धी कार्यविधि स्वीकृत भएको छ ।

७. निश्कर्ष र सुझाव

७.१ निश्कर्ष

नेपालको संविधानले तीनै तहका सरकारले राज्य शक्तिको प्रयोग गर्ने गरी भएको व्यवस्था अनुरूप धारा २१७ ले स्थानीय स्तरमा विवाद तथा न्याय निरूपणका लागि गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा तीन सदस्यीय न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र अन्य नीति तथा कानून बमोजिम न्यायिक समितिबाट न्यायिक निरूपण गर्दा विवाद समाधानका वैकल्पिक उपायहरु अवलम्बन गर्दै जीत जीतको अवस्थामा पुन्याएर मेलमिलापको माध्यमबाट विवाद निरूपण गरी सरकारप्रति जनताको विश्वास दिलाउने कार्य समेत न्यायिक समितिले गर्दछ ।

मालिका गाउँपालिकामा संविधान र कानूनमा भएको व्यवस्था बमोजिम न्यायिक समिति गठन भई कार्यसम्पादन गर्ने सन्दर्भमा न्यायिक समितिको मूल मर्म बमोजिम मेलमिलापको माध्यमबाट न्यायिक निरूपण गर्न आवश्यक पर्ने मेलमिलापकर्ता र उनीहरुको क्षमता विकास,

न्यायिक समितिप्रति स्थानीयको विश्वास र न्यायिक समितिको सचिवालयको संस्थागत सक्षमतामा जोड दिनुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

न्यायिक समितिमा आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ मा दर्ता भएका कुल १२ वटा उजुरी मध्ये २ वटा उजुरी मिलापत्र हुन नसकि सम्बन्धित निकायमा पठाईएको, १ वटा उजुरीहरू उजुरी दिई सम्पर्कमा नआएको र १० वटा उजुरीहरू मेलमिलापको माध्यमबाट काम कारवाही गरि फछ्यौट भएका छन्। न्यायिक समितिको फैसला उपर पुनरावेदन र नक्कल माग नै नगरेको अवस्था छ। न्यायिक कार्यका लागि आवश्यक जनशक्तिको कमी र न्याय सम्पादन सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान, सीप र अनुभवको अभावका बाबजुद गरिएका न्यायिक कार्यसम्पादनको कार्यमा उजुरीको पुनरावेदन नहुनु, नक्कल उतारको माग नआउनु आफैमा सकारात्मक पक्ष रहेको महसुस न्यायिक समितिले गरेको छ। यद्यपी आगामी दिनमा स्थानीय तहमा हुने न्यायिक कार्यसम्पादनलाई अझ प्रभावकारी बनाउन न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, कानूनी जनशक्तिको व्यवस्था, वैज्ञानिक अभिलेखीकरण तथा व्यवस्थापन जस्ता पक्षको पर्याप्त व्यवस्था हुन सकेमा न्यायिक कार्यसम्पादनमा थप गुणस्तर आउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

न्यायिक समितिमा भएका समस्याहरू:

१. वडास्तरमा रहने मेलमिलाप केन्द्रहरू क्रियाशिल बनाउन नसकिएको।
२. वडास्तरमा मेलमिलापकर्ताहरू क्रियाशिल भई वडास्तरमा छलफल हुन नसकेको।
३. वडास्तरीय मेलमिलापकर्ताहरूलाई तालिमको व्यवस्था नहुदाँ कार्य सम्पादन गर्ने कठिनाई।
४. वडास्तरमा मेलमिलापकर्तालाई तालिम सञ्चालन गर्न बजेट अभाव भएको।
५. न्यायिक समितिको कार्यसम्पादनमा कानूनी सल्लाहाकार नभएको।
६. न्यायिक समितिमा कानून अधिकृतको व्यवस्था नभएको।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:

१. वडास्तरीय मेलमिलाप केन्द्रहरू क्रियाशिल रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने।
२. वडास्तरीय मेलमिलाप केन्द्रमा उजुरीहरू दर्ता गराई छलफल गर्नुपर्ने, वडास्तरीय मेलमिलाप केन्द्रमा छलफल भई समाधान हुन नसकेका उजुरीहरू मात्र गाउँपालिकाको न्यायिक समितिममा दर्ता गराई विधिवत रूपमा प्रक्रिया अगाडि बढाउनु पर्ने।
३. वडास्तरीय मेलमिलापकर्ताहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने।
४. दक्ष कर्मचारीको व्यवस्था गर्नुपर्ने।
५. कर्मचारीलाई तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने।
६. न्यायिक समितिको संयोजक, सदस्य र मेलमिलापकर्ताहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने।

७.२ सुझाव

न्यायपूर्ण र सबैले अपनत्व गर्ने खालको समाज निर्माण गर्नु सरकारको नैतिक दायित्व हुन जान्छ । आफ्ना हकअधिकारहरूको निर्वाध प्रयोग गरी सम्मानपूर्वक बाँचन पाउनु व्यक्ति/नागरिकको मानव अधिकारको विषय समेत हो । सोही कुरालाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी नजिकको सरकारले न्यायिक निरूपण गर्ने प्रकृतिको संयन्त्र न्यायिक समितिको संरचना स्थानीय तहमा संविधानले नै व्यवस्था गरेको छ । न्यायिक समिति प्रभावकारी भएन भने उल्लिखित उद्देश्य पूर्ति हुन नसक्ने भएकाले न्यायिक समितिको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी हुनु आवश्यक हुन्छ । न्यायिक समितिको प्रभावकारिताका लागि देहाय बमोजिमका सुझावहरू पेश गरिएको छः

- न्याय निरूपणका लागि मिसिल अध्ययन तथा मामिला विश्लेषणका लागि न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूको न्याय सम्पादन सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान, सीप आवश्यक पर्ने भएकाले सो सम्बन्धी तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था मिलाउने,
- न्यायिक समितिको सचिवालयमा कानून सम्बन्धी ज्ञान भएको, परिवर्तन नहुने किसिमको कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायिक समितिको निर्णय कार्यान्वयनको अभिलेख राख्ने र समय समयमा प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने,

- समितिले कार्यसम्पादन गर्दा निस्सा दिने, पेशी तोक्ने जस्ता क्रियाकलापहरूलाई पनि अभ्यासमा लैजाने,
- वडा कार्यालयमा स्थापित मेलमिलाप केन्द्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी मेलमिलापकर्ताहरूलाई बेला बेलामा पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने,
- संघीय तथा प्रदेश तहबाट बेलाबखतमा गाउँपालिका तथा वडाका जनप्रतिनिधी तथा कर्मचारीहरूलाई न्याय कानून सम्बन्धी प्रशिक्षण दिने,
- न्यायिक समितिको सचिवालयमा प्रशासन योजना तथा अनुगमन शाखाभन्दा बाहिरकै कानूनसम्बन्धि कर्मचारीको व्यवस्था गरी बेला बेलामा कानूनसम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- न्यायिक परामर्श लिनुपर्ने प्रकृतिका न्यायिक निरूपण तथा पालिकाकै विषयमा कुनै निकायमा जवाफ, राय पेश गर्नका लागि कानूनी सल्लाहकारको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायिक समितिका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई अन्य पालिकाका न्यायिक समिति तथा न्यायिक निकायमा अध्ययन, अवलोकन भ्रमण तथा अनुभव आदानप्रदान सम्बन्धी कार्यक्रम व्यवस्था गर्ने,
- विशेष प्रकृतिका मुद्दामा छलफल गर्न खुला इजलास,बन्द इजलासको व्यवस्था गर्ने
- न्यायिक समितिको सचिवालयको व्यवस्था गर्ने।
- न्यायिक समितिको सचिवालयमा कानून सम्बन्धी ज्ञान भएको, परिवर्तन नहुने किसिमको कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने,
- प्रत्येक वडाहरूमा रहेका मेलमिलाप केन्द्रहरूलाई छुट्टै कार्यक्षको व्यवस्था गरि मेलमिलाप सम्बन्धी कार्यविधि अनुरूप कार्यगर्न सहजिकरण गर्ने ।
- न्याय निरूपणका लागि मिसिल अध्ययन तथा मामिला विश्लेषणका लागि न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरूको न्याय सम्पादन सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान, सीप आवश्यक पर्ने भएकाले सो सम्बन्धी तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था मिलाउने,
- न्यायिक समितिको निर्णय कार्यान्वयनको अभिलेख राख्ने र समय समयमा प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने,
- समितिले कार्यसम्पादन गर्दा निस्सा दिने, पेशी तोक्ने जस्ता क्रियाकलापहरूलाई पनि अभ्यासमा लैजाने,

- वडा कार्यालयमा स्थापित मेलमिलाप केन्द्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी मेलमिलापकर्ताहरूलाई बेला बेलामा पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने,
- संघीय तथा प्रदेश तहबाट बेलाबखतमा गाउँपालिका तथा वडाका जनप्रतिनिधी तथा कर्मचारीहरूलाई न्याय कानून सम्बन्धी प्रशिक्षण दिने,
- न्यायिक समितिको सचिवालयमा कानून सम्बन्धी ज्ञान भएको, परिवर्तन नहुने किसिमको कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायिक परामर्श लिनुपर्ने प्रकृतिका न्यायिक निरूपण तथा पालिकाकै विषयमा कुनै निकायमा जवाफ, राय पेश गर्नका लागि कानूनी सल्लाहकारको व्यवस्था गर्ने,
- न्यायिक समितिका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई अन्य पालिकाका न्यायिक समिति तथा न्यायिक निकायमा अध्ययन, अवलोकन भ्रमण तथा अनुभव आदानप्रदान सम्बन्धी कार्यक्रम व्यवस्था गर्ने,
- विशेष प्रकृतिका मुद्दामा छलफल गर्न खुला इजलास, बन्द इजलासको व्यवस्था गर्ने ।

प्रतिवेदन पेश गर्ने नाम थर/ पद:

न्यायिक समिति संयोजक उपाध्यक्ष:	श्री उपेन्द्र अर्याल
न्यायिक समिति सदस्य:	श्री ज्ञान कुमार बुढा मगर
न्यायिक समिति सदस्य:	श्री लक्ष्मी केसी.
उजुरी प्रशासक	श्री पुनाराम घिमिरे

धन्यवाद ।

मालिका गाउँपालिका